

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА ДИНАМІКА ЗМІН

Національна ідентичність України в умовах глобальних соціокультурних трансформацій набула особливої ваги у ХХІ столітті. Глобалізаційні процеси, що відкривають нові можливості для культурного обміну та інтеграції у світову спільноту, водночас несуть ризики уніфікації та розмивання унікальних національних особливостей. Для України, яка упродовж століть виборювала право на власний політичний та культурний розвиток, питання ідентичності має не лише символічне, а й екзистенційне значення. Події Революції Гідності, російська агресія з 2014 року та повномасштабна війна 2022 року радикально прискорили процеси консолідації української нації, вивівши їх на якісно новий рівень. Саме політичні аспекти формування ідентичності – мовна політика, інформаційна безпека, культурна дипломатія, громадянська активність – стають ключовими чинниками у збереженні та розвитку української державності. Водночас інтеграційний курс до Європейського Союзу та НАТО потребує гармонізації національної самобутності з універсальними демократичними цінностями. У цьому контексті дослідження динаміки змін української ідентичності є надзвичайно актуальним, адже воно дозволяє зрозуміти, яким чином українське суспільство поєднує прагнення до глобальної інтеграції з утвердженням власної культурної та політичної суб'єктності.

Метою дослідження є аналіз процесів формування та трансформації української національної ідентичності в умовах глобальних соціокультурних змін, із акцентом на

політичних аспектах цього процесу та визначенні динаміки ключових змін у сучасному українському суспільстві.

Дослідження феномену національної ідентичності України набуло значної актуальності, особливо після 2014 року. Низка зарубіжних (Е. Вільсон, О. Гнатюк, М. Гібернау, Ф. Фукуяма, Д. Шнаппер та інші) та вітчизняних (Л. Нагорна, М. Степико, Я. Грицак, М. Рябчук, М. Кармазіна, М. Розумний, Т. Бевз та багато інших) науковців започаткувала ґрунтовний аналіз цієї проблематики. Автором статті здійснено ґрунтовний аналіз сучасних досліджень ідентичності [1].

Попри ґрунтовність наявних розвідок, бракує комплексного аналізу, який би поєднав інституційний політичний проєкт ідентичності з її соціокультурною динамікою в контексті війни та глобалізації. Невирішеними залишаються такі ключові аспекти: 1) недостатньо досліджено, як саме ієрархія стратегічних документів (Закон, Концепція, Стратегія, Програма), прийнятих у 2022–2024 роках, формує нову політичну доктрину ідентичності та які імпліцитні ризики (наприклад, надмірна мілітаризація або недоліки фінансування) вона несе; 2) потребує глибшого аналізу питання, як саме синергія політики декомунізації та деколонізації, підкріплена суспільною підтримкою), забезпечує ідеологічну стійкість нації та формує оборонну свідомість як основний маркер ідентичності воєнного часу; 3) недостатньо вивчено, як дискурсивні практики (меми, воєнна культура, цифровізація) взаємодіють із державною політикою, забезпечуючи експорт української ідентичності на світову арену та її адаптацію до вимог глобального світу (проблема «розмитості» vs «привабливості»).

Для дослідження нашої теми використаємо політико-громадянський підхід (Civic Nation Approach) та постмодерністський (дискурсивний) підхід. Політико-громадянський підхід, який часто називають «громадянським» або «політичним» розумінням нації (в опозиції до етнічного), є класичною концепцією в теорії націоналізму. Нація розглядається

як спільнота громадян, об'єднана не спільною етнічною ознакою (мовою, походженням, культурою), а спільними політичними цінностями, загальними законами, правами та обов'язками, а також територіальною належністю до суверенної держави. Ключовими маркерами ідентичності тут є: Конституція, громадянство, демократичні цінності (свобода, рівність), політична воля та лояльність до держави (патріотизм). Цей підхід критично важливий для аналізу політичної ідентичності України, особливо після 2014 року, коли спільна боротьба за демократію та суверенітет (Майдан, війна) вивела на перший план громадянські цінності як консолідуючий чинник, об'єднуючи людей різних етнічних та мовних груп.

Постмодерністський (дискурсивний) підхід є частиною широкої школи конструктивізму та постструктуралізму в соціальних науках, який наголошує, що національна ідентичність є не «даністю», а соціально і політично сконструйованою реальністю. Вона формується, підтримується і змінюється через дискурси (тексти, мову, символи, наративи, медіа). Ідентичність розглядається як динамічна і ситуативна. Ключовими механізмами є: аналіз наративів (наприклад, наратив «ворога», «героя», «європейського вибору»), мовних практик та символічного виробництва. Дослідники фокусуються на тому, як саме нація «говорить» про себе та «як» політичні еліти використовують мову для визначення меж ідентичності. Цей підхід ідеально підходить для аналізу впливу інформаційної війни, пропаганди, діджиталізації (соціальні мережі) та політики пам'яті на формування ідентичності. Він дозволяє дослідити, як конкуруючі політичні дискурси (наприклад, про декомунізацію чи європейську інтеграцію) борються за домінування у суспільній свідомості.

Українська національна ідентичність в умовах сучасних глобальних викликів перестала бути виключно культурно-історичним феноменом, трансформувавшись у

ключовий стратегічний ресурс і політичний проєкт (Policy of Identity), який свідомо проєктується та інституціоналізується політичною елітою і громадянським суспільством для досягнення цілей державотворення, забезпечення внутрішньої єдності та посилення зовнішньої суб'єктності на міжнародній арені.

Таблиця 1

**Політико-громадянський (civic nation) підхід vs
Постмодерністський (дискурсивний) підхід**

Джерело: Таблицю створено самостійно.

Політична еліта використовує політико-правові механізми для законодавчого закріплення ідентифікаційних маркерів. Цей процес є прямим втіленням державної політики ідентичності та спрямований на суверенізацію гуманітарного простору. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019) не лише мовний,

Критерій	Політико-громадянський (civic nation) підхід	Постмодерністський (дискурсивний) підхід
Визначення	Нація – це спільнота громадян, об'єднаних політичними інституціями, законами та цінностями.	Ідентичність – динамічний процес, який постійно конструюється через дискурси, символи, культурні практики.
Ключові автори	Ю. Габермас (конституційний патріотизм), Е. Геллнер, Б. Андерсон	Ст. Голл (ідентичність як «позиціонування»), М. Фуко (дискурсивні практики), Е. Гідденс.
Основні маркери ідентичності	Громадянство, політична лояльність, участь у політичному житті, права і свободи людини.	Символи, наративи, медіа, культура, мова у дискурсі; багатошаровість ідентичності.

Характер ідентичності	Раціональна, стабільна, зорієнтована на державні інститути.	Гнучка, багатоголосна, контекстуальна, мінлива.
Український контекст	Після 2014 р. і особливо після 2022 р. українцем вважається будь-хто, хто підтримує державність і демократичні цінності (кримські татари, російськомовні, євреї тощо).	Українська ідентичність «перепишується» через культуру, меми, музику, мистецтво; символи війни («паляниця», «руській корабль») стають частиною нової самоідентифікації.
Сильні сторони	Сприяє політичній єдності та консолідації суспільства.	Дає змогу адаптувати ідентичність до нових умов, зберігати її сучасність і привабливість.
Слабкі сторони	Може ігнорувати культурне різноманіття.	Ризик «розмитості» ідентичності через множинність дискурсів.

але й глибоко політичний акт, спрямований на утвердження української мови як консолідуючого чинника та ключової ознаки державного суверенітету. Його ухвалення стало політичною реакцією на тривалу гібридну агресію, що використовувала мовне питання для дестабілізації.

В умовах повномасштабної агресії Російської Федерації формування та утвердження національної та громадянської ідентичності перетворилося на критичний елемент державної політики безпеки та стійкості. Це зумовило безпрецедентну інституалізацію даної сфери через розбудову комплексної законодавчої бази. На відміну від попереднього періоду, коли увага зосереджувалася переважно на культурницьких ініціативах, у воєнний час процес отримав чітке правове та стратегічне обрамлення. Було прийнято низку ключових документів, які спільно формують

цілісну державну політику: Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (як основоположний акт) [2], «Концепція Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року» (визначає ідейні засади та філософію) [3], «Стратегія утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року» (окреслює довгострокові цілі та напрями) [4] та «Державна цільова соціальна програма з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року» (деталізує конкретні заходи, ресурси та терміни реалізації) [5]. Ця ієрархія стратегічних документів свідчить про усвідомлення державою політичної ваги ідентичності як мобілізаційного ресурсу та основи для подальшого післявоєнного відновлення і зміцнення української національної єдності. З іншого боку, варто зазначити, що основні недоліки цих стратегічних документів часто полягають у нечіткості розподілу повноважень та недостатньому фінансуванні їхньої реалізації. Змістовно, існує ризик надмірної мілітаризації національної ідентичності та недостатньої уваги до багатокультурності та психосоціальної підтримки громадянської ідентичності в умовах зовнішньої міграції та внутрішньої травми.

Отже, політичний вимір формування національної ідентичності в Україні набув критичного значення в умовах повномасштабної війни, трансформувавшись із культурної політики в політику національної безпеки. Понад те, формування ідентичності стає не просто гуманітарною, а політичною та безпековою функцією держави. Яскравою ілюстрацією цієї динаміки є державна підтримка проєктів з утвердження української національної та громадянської ідентичності інститутів громадянського суспільства [6]. Проєктна діяльність, фінансована державою, демонструє інституалізацію процесу формування ідентичності. Загальна

сума підтримки (9 млн грн на 21 проєкт) [6] та механізм конкурсу підтверджують, що держава визнає стратегічну роль громадянського суспільства у цьому процесі. Це відображає «запит суспільства: у час війни найважливішим пріоритетом залишається формування оборонної свідомості та громадянської стійкості» [6].

Пріоритезація проєктів, спрямованих на формування оборонної свідомості та громадянської стійкості (8 проєктів), є найбільш чітким індикатором цієї зміни [6]. Це демонструє, що ідентичність набула мобілізаційного характеру, де ключовими елементами стають: стійкість (як психологічна, так і соціальна здатність протистояти викликам); героїка та вшанування Захисників (інкорпорація військового досвіду у колективну пам'ять). Ця мілітаризація національного наративу простежується навіть у традиційно гуманітарних сферах. Зокрема, формування української громадянської ідентичності (5 проєктів) та популяризація історії (7 проєктів) тепер тісно інкорпують тематику боротьби, самовизначення та ролі ветеранів [6]. Історія перестає бути лише академічним знанням, перетворюючись на інструмент легітимації сучасної політичної боротьби та ствердження права на власну державу.

Отже, державна політика у сфері ідентичності відображає ключові політичні виклики сьогодення: забезпечення обороноздатності суспільства та консолідація нації навколо ідеалів суверенності та спротиву. Національна ідентичність в Україні остаточно трансформувалася з об'єкта культурного відродження на стратегічний ресурс державної стійкості.

Політика декомунізації та деколонізації є стратегічними інструментами державної політики України, спрямованими на цілеспрямовану трансформацію національної ідентичності та утвердження її політичного суверенітету. Декомунізація (засудження тоталітарного режиму) створює правовий та символічний розрив із радянською спадщиною,

формуючи ідентичність, засновану на демократичних цінностях та історичній пам'яті про репресії та визвольні змагання. Процес декомунізації в Україні, що мав свій початок із здобуттям незалежності, отримав вирішальну політичну активізацію у 2014 році після Революції Гідності та початку російсько-української війни. Ключовим етапом стало ухвалення у 2015 році чотирьох законів, які інституалізували цей процес: від заборони пропаганди комуністичного режиму та роботи з архівами спецслужб до вшанування пам'яті борців за незалежність. Ця законодавча база дозволила до квітня 2019 року перейменувати 987 населених пунктів та демонтувати близько 2,5 тисяч пам'ятників, усуваючи символи тоталітаризму з публічного простору [7].

Згодом виникла потреба у розширенні парадигми до деколонізації – системного усунення впливу російського імперського минулого. Повномасштабне вторгнення стало каталізатором цього переходу: лише упродовж 2022 року було перейменовано майже 10 тисяч топонімів та демонтовано 145 пам'ятників, пов'язаних з імперською політикою [7]. Кульмінацією стало прийняття «Закону про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики та деколонізацію топонімії» від 27 липня 2023 року, що остаточно легалізувало та стратегічно оформило цей процес як невід'ємну частину державної політики утвердження національної ідентичності.

Законодавчі ініціативи щодо перейменування топонімів (перейменування вулиць, пов'язаних з імперським чи радянським минулим) та демонтаж пам'ятників (демонтаж пам'ятника Катерині II в Одесі або Ватутіну в Києві) є прикладом деколоніального політичного проєкту. Ці заходи не лише змінюють ландшафт пам'яті, а й інституційно розривають зв'язки з Росією, утверджуючи національну історичну суб'єктність. Згідно з опитуванням на замовлення Українського інституту національної пам'яті у серпні 2024 році, 77% респондентів позитивно ставилися до перейменування вулиць і

міст, названих на честь радянських діячів, а 65,6% підтримували відмову від назв, пов'язаних з діячами російської культури [8]. Крім того, 55,4% українців вважають, що Україна була колонією російської імперії, що на 13,1% більше порівняно з 2023 роком [8]. Це свідчить про зростання усвідомлення необхідності деколонізації як частини переосмислення національної історії. Зазначу, що Програма Transparency International Ukraine «Прозорі міста» розробила спеціальний посібник з очищення публічного простору українських міст від російських і радянських топонімів для місцевої влади та громадян, який має на меті допомогти органам місцевого самоврядування та громадськості під час перейменування вулиць, площ, мостів, парків та інших топонімів [9]. З 27 липня 2023-го по 27 липня 2024 року, тобто рік з моменту вступу у дію закону України «Про засудження і заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів» 25194 об'єкти топоніміки було перейменовано та 1066 пам'ятників і пам'ятних знаків демонтовано [10]. Декомунізаційна політика спрямована на відновлення історичної справедливості та очищення публічного простору від символів тоталітаризму.

Водночас це не лише «очищення від минулого», а й формування нового символічного простору, який підсилює українську ідентичність та дистанціює її від російського/радянського наративу. На виконання Закону України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» Український інститут національної пам'яті 7 жовтня 2025 року оприлюднив переліки осіб та подій, об'єкти, присвячені яким, містять чи не містять символіку російської імперської політики [11].

В умовах війни проти України інформаційний простір стає полем бою. Держава реалізує заходи для: протидії російській пропаганді; блокування ворожих медіа та соцмереж; розвитку власних українських інформаційних платформ та культурних продуктів. Важливим у цьому контексті

є діяльність Міністерства культури та інформаційної політики, Центру протидії дезінформації.

Українська ідентичність формується не лише «згори», а й «знизу». Громадські організації, волонтерські рухи, ініціативи у сфері культури та освіти стали потужним чинником консолідації нації. Йдеться про волонтерський рух після 2014 року і особливо після 2022 року; рухи за українізацію культурного простору («Книгарня Є», музичні фестивалі, переклад українською); ініціативи зі збереження культурної спадщини (реставрація пам'яток, цифрові архіви). Громадянське суспільство в Україні часто виступає випереджальним агентом, який задає тон державній політиці (наприклад, вимоги до декомунізації та мовних законів формувалися з низів).

Культурна дипломатія слугує інструментом просування позитивного образу України у світі. Результати «Global Soft Power Index»(Brand Finance), що вимірює здатність країни впливати через привабливість є прямим підтвердженням успішності культурної дипломатії України, оскільки різке зростання глобальної обізнаності та впливовості, досягнуте під час повномасштабної війни, свідчить про ефективність політично мотивованого просування національної ідентичності як чинника міжнародного впливу. Згідно з рейтингом «Global Soft Power Index» з 2021 року Україна здійснила стрибок із 61-го на 37-ме місце завдяки безпрецедентному зростанню обізнаності та впливовості [12]. Це свідчить про трансформацію сприйняття української ідентичності зі суто культурної на політично-оборонну та стійку, що є ключовим політичним аспектом її формування під час війни. Культура виступає «м'якою силою», яка закріплює міжнародну суб'єктність України. Йдеться про перемога Kalush Orchestra на «Євробаченні» 2022 року як культурно-політичний жест підтримки України; успіхи українських письменників і перекладів (Сергій Жадан, Оксана Забужко, Андрій Курков); промоція українського кіно на міжнародних

фестивалях («Донбас» С. Лозниці, «Памфір» Д. Сухолитого-Собчука); арт-проекти та виставки про війну та культуру України у світі. Завдяки культурній дипломатії Україна змогла зміцнити власний міжнародний ідентичнісний бренд – країни, що бореться за свободу, культуру та демократію.

Політичні аспекти формування української національної ідентичності проявляються як у державній політиці (через мову, освіту, декомунізацію, інформаційну безпеку), так і у діяльності громадянського суспільства та культурної дипломатії. Держава створює правові й інституційні умови, а суспільство наповнює їх реальним змістом і динамікою. У результаті українська ідентичність постає як синтез державної стратегії та народної ініціативи, що особливо яскраво проявилось після 2014 і 2022 років.

Динаміка змін в умовах глобалізації та війни. Закцентую увагу на тому, що саме Революція Гідності стала переломним моментом у консолідації українського суспільства. Вперше поняття «бути українцем» набуло виразного громадянсько-політичного змісту, виходячи за межі етнічності чи мови. Ключовими проявами були: зміцнення ідеї «Україна – це спільнота вільних громадян»; різке зростання патріотичних настроїв у всіх регіонах, навіть там, де раніше домінувала радянська ідентичність; поява потужного волонтерського руху та добровольчих батальйонів, що формували «низову» ідентичність на основі солідарності та відповідальності. На думку президента КМІС, професор НаУКМА Володимира Паніотто, «пришвидшився процес формування української національної ідентичності, він демонструє динамічне зростання та глибоке проникнення в різні аспекти суспільного життя, від зміцнення самоідентифікації громадян як українців до переосмислення історичної спадщини та культурних впливів» [13]. Відсоток громадян, котрі вважають себе передусім громадянами України, зріс із 40% у період 1992–2004 років до 80% після початку війни у 2022–2023 роках [13]. Зросла популярність державних свят, підтримка

Православної церкви України (ПЦУ), покращилося ставлення до ОУН–УПА [13]. Українська ідентичність у постмодерному сенсі багатоголосна: вона включає різні етнічні та культурні групи, здатна змінюватися і пристосовуватися до нових викликів. Після 24 лютого 2022 року відбулося різке зміщення дискурсу – навіть ті, хто раніше позиціонував себе «поза політикою», почали активно ідентифікуватися з українськістю.

Водночас відбулася регіональна трансформація: на сході та півдні частина населення почала активно інтегруватися в українську націю; суспільство стало чіткіше розмежовувати себе від «руського міра». Глобалізація сприяла активному поширенню українського культурного продукту – музики, літератури, кіно, що створювало новий сучасний образ України у світі та всередині країни.

Повномасштабне вторгнення Росії стало критичною точкою мобілізації української нації. Основні зрушення: різке зростання громадянської ідентичності: етнічне походження, мова чи релігія втратили визначальне значення; навіть російськомовні та представники національних меншин почали масово ідентифікувати себе саме як українці; символи війни (паляниця, «руський корабель, іди на...») стали новими маркерами спільної культури.

Єдність суспільства виявилася безпрецедентною: високий рівень довіри до армії (91%), волонтерів (77%) та державних органів (станом на серпень 2022 року, серед українців зріс баланс довіри до всіх державних органів та соціальних інститутів) [14], національна ідентичність набула екзистенційного виміру – «українськість» стала питанням виживання. У цей період чітко проявилася тенденція переходу від етнічної нації до громадянсько-політичної – нація як спільнота людей, які об'єднані спільною боротьбою та спільними цінностями.

Цифрова культура стала важливим чинником у формуванні нової ідентичності: TikTok, Instagram, Twitter (X) та Telegram перетворилися на простір миттєвого поширення

українських символів, мемів, історій. Молодь стала активним «агентом» культурної дипломатії, доносячи світові образ сучасної України через українські мемі й вірусні відео («привітання» російському кораблю, трактори, що тягнуть російську техніку); нову хвилю української музики – поєднання етнічних мотивів із сучасними жанрами (Kalush, ONUKA, Alina Pash, Jerry Heil); гейміфікацію війни (мемі про Байрактар, «ППО ловить ракети»).

Молодіжні рухи активно змінюють образ українськості: вони роблять її глобальною (українські інфлюенсери спілкуються з мільйонними аудиторіями у світі); поширюють українську мову та культуру як модний тренд, а не лише як елемент «традиції»; створюють нові «субкультурні» коди ідентичності (від вишиванки до стікерів у Telegram); нові музичні жанри (реп, електроніка з українськими етно-мотивами); мемі та інтернет-культура («руській воєнний корабль», «паляниця» як символ розпізнавання); зміна сприйняття героїв і символів (від козацьких легенд – до сучасних військових і волонтерів).

В умовах глобалізації українська ідентичність стає не лише локальною, а й експортованою: вона входить у світовий інформаційний простір як символ боротьби за свободу і гідність. Водночас цифрова культура й молодіжні рухи надали ідентичності нових форм і швидкості поширення, що робить українськість сучасною, глобальною й привабливою.

Попри очевидне посилення української національної ідентичності, залишається низка проблемних питань. По-перше, відчутним є тиск глобалізаційних процесів, що можуть призводити до культурної стандартизації та втрати автентичних традицій. По-друге, агресія Російської Федерації створює постійну загрозу інформаційної війни та намагання нав'язати альтернативні ідентичнісні наративи. По-третє, внутрішні суперечності в українському суспільстві між регіональними, етнокультурними, мовними групами – актуалізують питання інтеграції у межах української

нації. Водночас постає завдання збалансування національної ідентичності з європейськими цінностями та глобальними тенденціями, що робить цю проблему комплексною і багатовимірною.

Підсумовуючи зазначимо, світові інтеграційні процеси часто загрожують розмиванню національних ідентичностей, але для України вони стали і можливістю посилення власної суб'єктності. Після 2014 року й особливо після 2022-го відбулася радикальна трансформація національної ідентичності українськість стала питанням виживання, безпеки та політичної самоідентифікації. Україна прагне інтеграції до ЄС і НАТО, а це потребує узгодження національних ідентичнісних цінностей із європейськими, зберігаючи при цьому унікальність. Формування позитивного образу України у світі прямо залежить від здатності артикулювати свою ідентичність. цифровізація, міграційні процеси, зростання ролі молоді й культури (музика, кіно, література) змінюють динаміку уявлень про українськість.

Війна виступила чинником не лише економічних та демографічних зсувів, а й спричинила масштабне переосмислення національної ідентичності, корекцію геополітичних орієнтацій та прискорення державотворчих процесів. Ці зміни мають визначальний політичний потенціал і, ймовірно, сформують траєкторію розвитку України на наступні десятиліття.

Подальші дослідження мають бути зосереджені на прогнозуванні того, як оборонно-мобілізаційна ідентичність трансформується у мирну модель після перемоги, та як уникнути ризику ідеологічного розколу чи втоми від мілітаризованого наративу.

Джерела та література:

1. Бевз Т. Концепт ідентичності українства в умовах соціальних трансформацій та загроз національній безпеці (Історіографія проблеми). Національна ідентичність у трансформаційних процесах: безпекові чинники та консолідація суспільства. Тернопіль «Джура», 2023. С. 11–38.

2. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». № 2834-IX від 13 грудня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

3. Концепція Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року. № 141-р від 16 лютого 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-2024-%D1%80#Text>

4. Стратегія утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року. № 1322 від 15 грудня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text>

5. Державна цільова соціальна програма з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року. № 864 від 30 липня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/864-2024-%D0%BF#Text>

6. 21 проєкт з утвердження української національної та громадянської ідентичності отримає державне фінансування. 26.03.2025. URL: <https://mms.gov.ua/news/21-proiekt-z-utverdzhennia-ukrainskoi-natsionalnoi-ta-hromadianskoi-identychnosti-otrymaie-derzhavne-finansuvannia>

7. «Не на часі»: фактчек заяв політиків про дерусифікацію. 16.10.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3916700-ne-na-casi-faktcek-zaav-politikiv-pro-derusifikaciju.html>

8. 89% українців підтримують державну політику пам'яті: ключові дані соціології від УІНП. 25.10.2024. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/89-ukrayinciv-pidtrymuut-derzhavnu-polityku-pamyati-klyuchovi-dani-sociologiyi-vid-uinp>

9. Як правильно деколонізувати міста – «Прозорі міста» презентували покрокову інструкцію. 12.07.2023. URL: <https://transparentcities.in.ua/news/yak-pravylno-dekolonizuvaty-mista--prozori-mista-prezentuvaly-pokrokovu-instruktsiiu>

10. Понад 25 тисяч об'єктів топонімії перейменовано – перші офіційні дані щодо реалізації деколонізаційного закону. 27.11.2024. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/ponad-25-tysyach-obyektiv-toponimiyi-pereymenovano-pershi-oficiyni-dani-shchodo-realizaciyi-dekolonizaciynogo-zakonu>

11. Деколонізація: оприлюднено переліки осіб та подій, що містять та не містять символіку російської імперської політики. 07.10.2025. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/dekolonizaciya-oprylyudneno-pereliky-osib-ta-podiy-shcho-mistyat-ta-ne-mistyat-symvoliku-rosiyskoyi-imperskoyi-polityky>

12. Полюхович А. Як працює культурна дипломатія під час війни? URL: <https://voxukraine.org/yak-pratsyuye-kulturna-dyplomatiya-pid-chas-vijny>

13. Як змінили українців 3 роки війни? Дослідники кажуть про визначальні трансформації на десятиліття вперед. 24.02.2025. URL: <https://inshe.tv/suspilstvo/2025-02-24/905673/>

14. Довіра до держави: як зберегти національну єдність заради перемоги. 15.09.2022.

<https://dif.org.ua/article/dovira-do-derzhavi-yak-zberegiti-natsionalnu-ednist-zaradi-peremogi>